

Advies

Sectorraad Kunsten en Erfgoed en
Sectorraad Sociaal-Cultureel Werk
28 oktober 2022

Advies over de visienota *‘naar een slagkrachtige cultuursector in digitale tijden’*

Op 28 september 2022 vroeg het Departement Cultuur, Jeugd Media de SARC om advies over de visienota *‘naar een slagkrachtige cultuursector in digitale tijden’*. Leander Price en Hans van der Linden van het Departement CJM lichtten de visienota toe aan de Sectorraad Kunsten en Erfgoed en de Sectorraad Sociaal-Cultureel Werk op 6 oktober 2022.

De visienota is een belangrijke stap in de gecoördineerde aansturing van de digitale transformatie van de cultuursector. Er wordt een duidelijke coördinatiestructuur voorzien op basis van volgende elementen:

- Het Departement CJM krijgt het mandaat om als regisseur van het digitale ecosysteem op te treden.
- De werkingen van meemoo, publiq en Cultuurconnect worden afgestemd. Dit zowel op elkaar, als op de digitale strategie van Vlaanderen én de beleidscyclus van de Vlaamse Regering.
- Digitaal Vlaanderen wordt als strategische partner bij deze aansturing betrokken.

De visienota beschrijft een governancemodel waarin ook de SARC als actor is opgenomen.

Advies

Governance model en rol van de SARC

De visienota biedt een kader om de digitale transformatie van de cultuursector te stimuleren en te versnellen. Om de doelstellingen te realiseren, werd een coöperatief governance model ontwikkeld zodat verschillende stemmen in het proces gehoord zullen worden, gekoppeld aan een regierol voor het Departement Cultuur, Jeugd en Media. De SARC wordt in dit model expliciet opgenomen als platform om de dialoog met de cultuursector aan te gaan. In de visienota lezen we op p.4: *“de SARC neemt daarbij zijn adviserende rol op en ziet erop toe dat de sectorspecifieke noden via de steunpunten gehoord worden.”*

De betrokkenheid van de SARC als klankbord op cruciale strategische momenten in het verdere traject is een waardevol gegeven, indien de rol van de adviesraad van meet af aan helder is. De raad neemt graag zijn taak op om strategisch advies uit te brengen over de uitgezette beleidslijnen en wil daarvoor ook beroep kunnen doen op de kennis die er is binnen de steunpunten. Het bewaken van de uitvoering op actieniveau maakt eerder deel uit van het toezicht door het departement in nauw overleg met de sectorale steunpunten en waar aangewezen ervaringsdeskundigen en experts en vertegenwoordigers uit die sectoren. De diverse rollen moeten duidelijk afgebakend zijn en blijven.

Ook is de SARC als adviserend orgaan niet gemachtigd, noch geoutilleerd om op te treden als spreekbuis voor de brede sector. De sectorale steunpunten maken bovendien geen deel uit van de SARC, wat decretaal bepaald is, waardoor het vertalen van de noden van de steunpunten geen expliciete taak (cf. p.4) van de adviesraad kan zijn. Net omwille van het feit dat deze steunpunten dicht bij de praktijkontwikkeling van hun sectoren staan en hier ondersteuning op organiseren, is het belangrijk dat zij intensief betrokken worden in de uitrol van de trajecten.

De visienota vermeldt dat de cultuursector zo breed mogelijk betrokken zal worden om de digitale initiatieven die genomen worden maximaal af te stemmen op de noden en prioriteiten die in de cultuursector leven, en dat de belanghebbenden actief hun inbreng zullen kunnen doen in de verschillende fases van de digitale transformatie (9.1 We activeren het ecosysteem). Naast inspraak van de steunpunten, zal ook rechtstreekse betrokkenheid van de sectoren wenselijk zijn. Ook moet er rekening gehouden worden met niet-professionele gebruikers die een niet onbelangrijke kerndoelgroep vormen van wat er ontwikkeld wordt aan instrumentaria. Zij zitten niet mee aan tafel maar verdienen evengoed betrokkenheid en hun eigen plek binnen het op te zetten beleid, rekening houdend met hun voorkennis en tempo.

Digitalisering ziet er voor elk type speler anders uit qua inhoud, vorm en haalbaarheid. De SARC meent dat de aanwezige expertise uit de sectoren daarom ook aangewend moet worden bij het uitrollen van een gedifferentieerd en gefaseerd digitaal beleid.

Dit gebrek aan betrokkenheid en inzetten van de expertise van de sector blijkt bv. uit de implementatie van de OSLO-standaard, een Vlaamse standaard die de cultureel-erfgoedsector moet hanteren, terwijl er reeds wereldwijd gehanteerde internationale standaarden bestaan (bv. LIDO voor de musea, RiC voor de archieven). Dit is in strijd met de verwachtingen in de visienota rond internationalisering en is niet toekomstbestendig. Het implementeren van bijkomende standaarden moet haalbaar zijn (en dus over te zetten zijn naar internationale standaarden) en een meerwaarde creëren. De vraag die daaruit volgt gaat over het voorzien van middelen en mensen: wie zal de data invoeren, beheren, controleren en valideren? Ofwel komt deze verantwoordelijkheid bij het Departement CJM te liggen, ofwel zullen er extra middelen voor de cultureel-erfgoedsector vrijgemaakt moeten worden om deze verwerking en omzetting adequaat uit te voeren.

De SARC ervaart het inbouwen van een nieuw governance model waarin gestreefd wordt naar transparantie en inspraak als een belangrijke sterkte van de visienota, mits een duidelijke afbakening van de rollen en verantwoordelijkheden van alle actoren.

De SARC wil in het kader van zijn lopende toekomsttraject mee de schouders zetten onder het verder onderbouwen van een strategisch kader en een visie voor digitalisering voor het hele CJSM-domein.

Scope van de visienota

De geformuleerde uitdagingen voor de cultuursector op het vlak van digitale transformatie gaan vooral over de productie, het beheer, de opslag en de ontsluiting van cultuurproducten. De invalshoek van de consument, de ‘gebruiker’ van de digitale producten en diensten, komt te weinig aan bod. Ook de noodzakelijke transformatie van organisaties en de ondersteuning daarvan – financieel maar ook qua opleiding en begeleiding – blijft onderbelicht.

Het Departement CJM erkent in de visienota dat er ook culturele activiteiten zijn die starten vanuit een sterk sociaal engagement, zoals bij sociaal-cultureel volwassenenwerk, jeugdwerk, vrijwilligerswerk (bijvoorbeeld in de cultureel-erfgoedsector) of maatschappelijk geëngageerde kunstvormen. Maar die niet-productgebonden waardecreatie wordt niet meegenomen in de scope van de nota. Dit blijkt onder meer uit de term ‘digitale content’, die niet duidelijk gedefinieerd wordt in de visienota en voornamelijk verwijst naar digitale culturele producten. Ook gaat de visienota voorbij aan de nieuwe vormen van (erfgoed)gemeenschapsvorming en de transformatie die daar bezig is. De inzet van digitale technologie maakt dat deze anders functioneren dan op analoge manier en er andersoortige weefsels worden gecreëerd. In het verder onderzoek en de uitbouw van het digitale ecosysteem zou dit aspect van cultuur ook voldoende aandacht moeten krijgen willen we de toekomstige creatie, productie, spreiding van en participatie aan cultuur beter begrijpen en kunnen inspelen op de veranderende behoeften, ook van een deelpubliek dat de digitale transitie nog niet heeft gemaakt en dreigt te worden vergeten.

In de praktijk ontstaan er veel innovaties in organisaties, maar vaak is het niet eenvoudig om verbinding te maken en die innovaties op te schalen. Digital born content, internationale digitale exploitatie en de groei van AI-toepassingen in kunstcreatie bijvoorbeeld, ontbreken in de visienota. Dit zijn nochtans belangrijke aspecten en ontwikkelingen die van dichtbij opgevolgd moeten worden, wil men het beleid actueel, relevant en effectief maken.

Het beleid erkent de problemen, maar onderneemt te weinig concrete acties (financiële middelen, kennisdeling, financiering, dialoog) die tot duurzame effecten kunnen leiden. In de prioritering moet hier voldoende aandacht voor zijn en scherper op ingezet worden.

De SARC merkt ook op dat de digitale productie van de podiumkunsten in de huidige visie te beperkt wordt geïnterpreteerd als het capteren en administratief-logistiek ondersteunen ervan. De digitale transformatie van de pre-productie bijvoorbeeld ontbreekt in de nota, terwijl dit een aspect is dat momenteel aan een hoog tempo in ontwikkeling is en waar al mooie voorbeelden van bestaan die nog meer gedeeld zouden kunnen worden. Daarnaast vallen de ontwikkeling van digitale content voor live gebruik en de professionalisering van de captatie – gezien de opzet van de visienota – buiten de scope. Ook op dit vlak zullen kennisdeling en ondersteuning noodzakelijk zijn.

In de doelstellingen en gedeelde principes ontbreekt overigens expliciet een (juridische) omkadering en aanwezigheid van fair practices. De SARC beveelt de toevoeging van een onderdeel

'licentiemodellen voor vergoedingswijzen en gebruiksrechten van content met respect voor de makers' aan het oplossingsgebied 'ondersteunende processen' aan.

Ruimer nog dan de eigen culturele sector, leeft ook de nood aan ondersteuning uit andere sectoren. De visienota verwijst terecht naar de raakvlakken met jeugd, media, sport en onderwijs. Culturele actoren worden frequent geconfronteerd met ontwikkelingen en vragen uit het ruimer ecosysteem.

Bij wijze van voorbeeld verwijst de SARC naar de nood aan ondersteuning bij openbare bibliotheken. Ze worden geconfronteerd met ontwikkelingen en vragen van buiten de eigen cultuursector (bv. de tendens van contentvernietiging, externe vragen rond begeleiding van digitale geletterdheid, belangrijke rol in detecteren van fake news etc.) maar beschikken over onvoldoende expertise en middelen om hieraan tegemoet te komen. Er is nood aan extra ondersteuning uit andere sectoren en domeinen, naast de bestaande ondersteuning door Cultuurconnect.

De SARC begrijpt de nood aan focus, maar betreurt dat een groot aandeel van de culturele sector in de huidige visie buiten de scope valt en dat individuele makers/ kunstenaars en hun rol in cultuurproductie zo goed als volledig buiten beschouwing wordt gelaten. De positie van de maker mag niet genegeerd worden ten voordele van de facilitering van de participant. Een gebrek aan nuance ten aanzien van de schaalgrootte voor kunstenaars (en dus financiële middelen, competentie en nood aan ondersteuning) ontbreekt.

Nergens wordt verwezen naar knelpunten op het vlak van financiën (denk bv. aan het zeer beperkte tot onbestaande terugverdieneffect van digitale producten), organisatie of expertise.

De visienota blijft voorlopig vooral een theoretische oefening over organisatiestructuren, strategische ontwikkelingspaden en biedt nog te weinig doelgerichte antwoorden op huidige en toekomstige behoeften aan de creatie-, productie-, distributie- en consumptiezijde.

Haalbaarheid van grote digitale sprongen

Op het niveau van zowel grote als kleine organisaties en van individuele actoren zijn grote digitale sprongen nodig, maar vaak ontbreken de nodige middelen, kennis en/of competenties. Niet elke organisatie in de sector heeft de nodige middelen of het beschikbaar en adequaat opgeleid personeel dat voldoende vrijgesteld is om de snelheid van de digitale ontwikkelingen te volgen, los nog van de implementatie ervan. De visienota hamert ook op een afstemming van de bestaande infrastructuur, maar men vergeet dat de bestaande infrastructuur vaak niet voldoet. Ook op dit vlak is het noodzakelijk om eerst te luisteren naar de noden van de sector, voor men overgaat tot het creëren van nieuwe infrastructuur of het aanpassen van de bestaande.¹

Door deze discrepanties dreigt een nu al zichtbare kloof nog groter te worden tussen enerzijds de stappen die op het beleidsniveau genomen worden, en anderzijds de organisaties en individuen die in de praktijk geconfronteerd worden met een tekort aan middelen, expertise en de verschillende

¹ Zie het artikel [Naar een duurzame digitale infrastructuur voor de cultureel-erfgoedsector in Vlaanderen](#) (2014) door David Coppoolse, Maarten Savels en Rony Visser in FARO, tijdschrift over cultureel erfgoed.

snelheden binnen de sector. De SARC pleit om te investeren in de digitale geletterdheid van de instellingen, de medewerkers zelf én de gebruikers.

Belangrijk in deze context is het onderling zeer verschillend startpunt van alle belanghebbenden: andere visies op digitale transformatie, verschillende vaardigheidsniveaus van de medewerkers, beschikking over digitale hulpmiddelen en toegang tot internet, ... Hoe kunnen we gezamenlijk een stap vooruit zetten, vertrekkend vanuit dikwijls zeer ongelijke uitgangspunten?

De visienota streeft naar centrale investeringen, eerder dan sectorale financiële steun op maat van de noden. De SARC wijst op de noodzaak aan verdeling van de beschikbare middelen, mede gebaseerd op de digitale behoeftes in de praktijk van de diverse actoren in het ecosysteem, zodat alle lagen in de sector evenwichtige kansen krijgen in de digitale transformatie. De SARC pleit ervoor om de ambities af te stemmen op de draagkracht van de diverse sectoren. De hele oefening moet uitmonden in een werkelijkheid die ook voor kleine (en hele kleine en nóg kleinere) organisaties en individuele kunstenaars behapbaar is en een meerwaarde betekent. Het gaat dan bijvoorbeeld over de lokale afdelingen en lokale organisaties (vaak enkel bestuurd door vrijwilligers onder een landelijke hoofdzetel die niet bij machte is om digitalisering voor alle lokale spelers op te nemen of te begeleiden).

Eigen aan digitale systemen is dat er een volgehouden investering (in tijd, middelen en mensen) nodig is om ze performant te houden. De visienota stelt dat er (na de eenmalige relancemiddelen) overheidsmiddelen blijvend moeten voorzien worden om de visie kwaliteitsvol uit te voeren. De SARC dringt er dan ook op aan dat deze recurrente, noodzakelijke middelen ook effectief extra middelen zullen zijn, en er niet noodgedwongen ingeteerd moet worden op middelen voor bestaande en toekomstige inhoudelijk/artistische werkingen van kern- en andere spelers.

De culturele sector kan niet beschouwd worden als zijnde een monolithisch blok waarbinnen de digitale behoeften en doelstellingen voor alle deelsectoren dezelfde zijn.

Middel en doel worden door elkaar gehaald in de visienota: een digitale transformatie mag geen doel op zichzelf worden, maar moet een middel zijn om duidelijk geformuleerde (nieuwe) doelstellingen te bereiken. Deze doelstellingen verschillen per deelsector en veranderen doorheen de tijd. Een generiek beleid uittekenen voor een bijzonder diverse sector zal daarom weinig effectief zijn.

Cultuurparticipatie

Eén van de strategische doelstellingen is het verbreden en verdiepen van de cultuurparticipatie d.m.v. digitale instrumenten. De SARC is tevreden dat de visienota de cultuurparticipatie van moeilijk bereikbare doelgroepen wil aanwakkeren, maar is er niet van overtuigd dat inzetten op digitale standaarden en technologie op korte termijn voor deze groepen de grootste hefboomwaarde heeft op het vlak van cultuurparticipatie. De kwaliteit van de beleving is een belangrijke kritische succesfactor. Niet alle organisaties kunnen die kwaliteit al garanderen gezien de noodzakelijke investeringen die hiervoor nodig zijn. Om bepaalde doelgroepen daadwerkelijk te bereiken en de mogelijkheid te bieden om ook via digitale weg te participeren, is het volgens de raad essentieel om samen te werken met organisaties die met de desbetreffende doelgroepen – vaak al op een innovatieve manier – aan de slag

zijn. De SARC ziet wel een groot potentieel in een cross-sectorale samenwerking tussen bv. de cultuursector en de zorgsector. Hier bestaan al inspirerende voorbeelden van die nog verder uitgerold zouden kunnen worden.

Daarnaast vraagt het lerende aspect de noodzakelijke aandacht, ook vanuit het standpunt van de gebruiker of participant. Digitale geletterdheid vergt een gecoördineerde aanpak met de betrokken partners en beleidsactoren (zoals het onderwijs), wil men de kloof op een duurzame wijze dichten en aansluiting vinden bij de behoeften van de gebruiker. Een dimensie die in de visienota te weinig aandacht krijgt en dus bijsturing vereist.

Namens de Sectorraad Kunsten en Erfgoed,

Bart Demuyt, voorzitter
Sigrid Bosmans, ondervoorzitter
Laura Van Wijnsberghe, secretaris

Namens de Sectorraad Sociaal-Cultureel Werk,

Frie De Greef, voorzitter
Dirk Verbist, ondervoorzitter
Liesbeth Lemiere, secretaris